

Szontagh Jenő szavai mögött ott érezzük a történelmi igazságot. Ferenc József korának emberét és életformáját lassan már történelmi stílusnak kezdjük látni, mely épügy kifejezésre jut egy századforduló körüli fotográfián látható ruhaviseletben, mint abban a viselkedési formában, ahogy egy császárhuszár kihallgatásra jelentkezett a királynál. Ferenc József korának annyira önálló stílusa van, mint más kornak, mondjuk a rokokónak. Forma, amely élő szervezet volt, azután egy visszahatásban elvesztette életerejét s történelemmé lett, vagy majd egy későbbi nemzedék ismét megtalálja benne a maga korához az összefüggéseket, formateremtő alapvonásokat.

Szontagh Jenő munkája nemcsak azért értékes, hogy historikus számára feltár a monarchia életéből érdekes mozaikokat: eleven olvasmányá teszi a munkát: az a korrallal való élményszerű együttérzés, ami az emlékiratoknak belső szükség-szerűségéből fakad.

T. G.

Trocsányi Zoltán: A régi falu. Budapest, 1933. I—III. füzet.

Trocsányi Zoltánnak nagy érzéke van minden «fursaság, ritkaság» feltárásához; Tóth Béla örököséként ma ő a régi magyar irodalombön-gészlet legnagyobb humoristája. Mint a varázsvessző a mélyben lappangó forrás nyomán, úgy jár ő a nyelv, a szokások, erkölcsök, korsajátosságok különöségei után. Kóstolgat, jegyezget, meglát halálosan komoly vagy szívdérítő komikus dolgokat olyan tények összefüggésében, melyek más számára az idők pókhálójától már láthatatlanok, zamat és szín nélkül valók. Egybefűzve úgy lapozgatja ezeket az ember, mint a magyar kedély, jellem ragyogó adomatarát. Legkedvesebb bennök a szellem, mely a heterogén anyagot össze-

foglalja. Egyetlen póz sincs e lapokon, nem érezni a kutatás fáradságát; csupa élce, még a témaadta szomorúság felhőjén keresztül is, állandóan élesztgetve az olvasó kedvét, hogy lassan izlelje, mert amúgy is hamarosan elfogy szeme elől a karcsú oszlopokba szedett takaros szöveg. Már a címek is jól tájékoztatnak legújabb gyűjteményének tartalma felől: *A magyar ember meg a lova.* — *A búza veremlése a régi magyaroknál.* — *Hogy csapta be a magyar a törököt?* — *Kovácsmester mint barom-orvos.* — *A legrégibb bakter-ének.* — *A magyarok ruházódása a XVII. században.* — *Jobbágyok úrbéri szerződése földesurakkal.* — *A legrégibb magyar kisgazdalevelek* stb. Mind régi, magyar, idegen könyvek, hírlapok, folyóiratok stb. sárgult hasábjairól valók. Egyik-másik valóságos folklore-tanulmány, nyelvészeti értekezés, novella formájában. Selyemtenyészés, ételek, vendégszeretet, tanyai állapotok, szociális problémák, a magyar virtus, ahogy itthoni írók vagy kákabélű idegenek látják, torzítják stb. stb. mind sorra kerülnek Trocsányi Zoltán tarka-barka gyűjteményében. Persze ezeknek a cikkeknek mindig meglepő adatai vannak. Pl. a *Régi budai szőlők és szüretetek* c. fejezetében arról van szó, hogy egy magyar mágnás háromszázféle Magyarországon termett borral kedveskedett Mária Teréziának, ami annál inkább elbájolta a királynőt s a vendégeket, mert abban az időben külföldön kevés magyar borfajtát ismertek. Másutt megtudjuk, hogy a bihari oláhságban nem is olyan régesrégen, még nővásár volt szokásban. Arról is hírt hallunk, hogy a sziámi ikrek elődei kétszáz évvel ezelőtt nálunk születtek, Szönyben stb. De itt abba is kell hagynunk a felsorolást. Trocsányi Zoltán gyűjteménye megérdemli, hogy minden művelt magyar ember elolvassa; ne

szedegessük ki hát számukra a jó izeket, mint kalácsból a mazsolát.

Egy nagy hiánya van *A régi magyar falu*-nak: nincsen elég méltó köntösben. Igaz, az *Új Barázda* tekintélyes hasábjain jelent meg ez az anyag s a három füzetecske abból való lenyomatként került forgalomba. Díszes kiadást érdemelnek s reméljük, akad majd kiadó, aki a szellemi értéken kívül üzleti hasznot is felfedez majd bennük s kötetbe foglalja őket. *Szalmári.*

Erba Odescalchi Sándor: Istenek és rabszolgák. Budapest, Egyetemi nyomda.

A regény szerzőjéről azt mondják, hogy alig tizenkilencéves. Csodálatos kor ez, a lélek magára eszmélésének kora, melyben homályosan, talán ösztönszerűen egymást kergeti-üzi ezer vágý és gondolat, ami mind gazdagítja, teljesebbé formálja a lelket s amit olyan jó volna akkor mind nyugalmas, szép rendbe foglalni, hogy a viharok után egy-egy kikötőbe érve mindet élvezhessük. A nagy lázak és egyenetlenségek kora ez, miből egyszer csak kibontakozik az ihletett emberarc. S íme, ebből a korból már termés van előttünk. Úgy szeretnők minden lapját az idősebbek derűs szeretetével végigsimogatni, hogy annál melegebben emlékezzünk a magunk tizenkilenc évére.

Nem volna szabad erről a könyvről szürkén, semmitmondóan írni és azt állítani, hogy a tizenkilencéves tehetség erényei és fogyatékságai benne vannak. Örülni kellene és örülni kell, mert így szép ez a regény, ahogy van, mert az ifjúság zseniális lázai sugalmazták. A most bontakozó lélek komolykodása, hímes bája, agyonkultúráltságtól való tisztasága, édesbús melankóliája, halhatatlan tragikus szomorúsága teremti meg azt a csodálatos légkört itt, ami csak egyszer van és oly rövid ideig tart.

S líra, líra, tisztán csengő líra! Pedig ez nem lírai regény a szónak betű szerint való értelmezésében. Tiberius Caesar és Cornelia Torquata súlyos és végzetes szerelmét írja le majdnem tökéletes és logikus meseszövéssel, de a sorok között, a római köntös, arcok és alakok mögött a lírikus áll. Ezért nem hihetetlen, hogy valóságos emberekké lesznek ezek az évezredes kőarcok, — élnek, lélekeznek és véreznek. S ez azért van a legkevésbé, mert szerző becsületesen megtanulta az antik történelmet, inkább azért, mert tudat alatt megsejtette, hogy az idő, a kor és a történelem csak könnyen lehámozható burok, mert az örök valóság az ember, a lélek, aki ha szeret, ha gyűlöl, ha szenved, ha örül, végeredményben csak egyképpen teszi azt. Mert az ember, a lélek mindenkor modern, csak a kelet, a divat, az múlik el. S ezek a rómaiak és khaldeusok nem beszélnek archaikus nyelven s a klasszika filológusok talán kifogásokat is emelhetnek ebbe, hiszen nem egyszer olyan szavakat használnak, amelyeknek a fogalma még akkor nem létezhetett. De hiszen ez nem is fontos, mert a lírikus szerző a maga körül élő és elgondolt és átstilizált embereknek és talán kicsit önmagának az életét is meséli el a történelem spanyolfala mögül. Lírikus, ezért vannak egyenetlenségei ellenére is néhol szinte megrázó helyei. Már biztos, hogy tud írni. S az az aggodalom sem bánt, hogy talán idő előtt mondja el önmagát, mert azt is sejteti, hogy a nagy lázak lecsillapodtára is maradnak a léleknek értékei.

Derűs öröm fog el a szomorú történetű regény olvasása után, mert erősen bízunk a szerzőben, a folytatásban. *D. T.*

Sásdi Sándor: Egy nyár története. (Az Új Idők kiadása).

Kilenc évi szolgálat után nagy